

Veronika Reljac

ODREDNICE OBITELJSKOG PASTORALA OBITELJSKIH LJETNIH ŠKOLA

Dr. sc. Veronika Reljac
KBF – Zagreb, Teologija u Rijeci
UDK: 249[25:271.5]OBITELJSKA LJETNA
ŠKOLA"1972/1996"(497.5)
Pregledni znanstveni rad
Primljeno: 11.03.2013.

Filozofsko-teološki Institut Družbe Isusove, visokoškolska ustanova za obrazovanje najmlađih članova Hrvatske isusovačke provincije, ustanovio je 1971. Obiteljski institut koji je četvrt stoljeća organizirao Obiteljske ljetne škole i gradivo rada na tim školama gotovo redovito objavljiivao u svom časopisu *Obnovljeni život*. U radu Obiteljskih ljetnih škola mogu se uočiti i istaknuti tri razdoblja; prvo je od 1972. do 1980. godine, zatim slijedi drugo razdoblje od 1981. do 1989. godine, a treće teče od 1990. do 1996. godine. U prvom razdoblju glavne su teme izraz bolje analize stanja braka i obitelji kod nas i nastojanja oko prihvata crkvenih stavova Drugog vatikanskog koncila. Drugo razdoblje vrijeme je suočavanja sa stanjem obitelji upravo u tom vremenu devetog desetljeća 20. st. i usvajanje dokumenata crkvenog učiteljstva u tom razdoblju. U trećem razdoblju tražilo se više jasnoće o odnosu djece i roditelja, napose o odgojnim zadaća roditelja prema djeci u bitno promijenjenim društveno-političkim okolnostima kršćanskoga življenja i djelovanja. Konačni učinak tih Ljetnih škola očituje se u zbiru razjašnjenja na temelju kojih je nastao osobit program pastoralala obitelji. Njegova je vrijednost velika.

Ključne riječi: Ljetna obiteljska škola, Obiteljski institut, Filozofsko-teološki Institut Družbe Isusove, tri razdoblja.

* * *

Uvod

Hrvatski katolici priznaju da se i njih tiču konstatacije da se u zapadnom svijetu danas obitelj nalazi u procesu značajnih pro-

mjena, od kojih neke nesumnjivo upućuju na krizu tradicionalnih obiteljskih zajednica, a druge čak ukazuju i na njihov rasap. Svakako su vidljive svojevrсна nasilna dezintegracija i deinsitucionalizacija obitelji. Uzroci tih procesa brojni su i mnogostruki, a posljedice su nepovoljne na demografskom, društvenom, religijskom, gospodarskom i nacionalnom području. Sve se manje brakova sklapa. U Hrvatskoj je 1961. bilo sklopljeno 8,9 brakova na tisuću ljudi, a 2001. taj je broj pao na 4,8. Pokazatelj je te krize i podatak da je prije pola stoljeća dob žena pri sklapanju prvoga braka bila 22,4 godine, a prije deset godina se popela na 25,3 godine. Najčešće nam u oči pada rast broja rastava brakova. U većini europskih zemalja rastavlja se već svaki četvrti-peti brak. Tako je i u Hrvatskoj, ali već u susjednoj Austriji rastavlja se svaki drugi brak. S time je povezan i podatak da se npr. u Estoniji, Švedskoj i na Islandu 60% djece rađa izvan zakonski sklopljenih bračnih zajednica. Naravno, na nestabilnost braka utječu i vrlo visoka i prečesta isticanja opravdanosti istospolnih zajednica i pravna izjednačenost bračnih i izvanbračnih zajednica.

Sva ta očitovanja lošeg stanja obitelji traže angažiranost Crkve da svojim djelovanjem zaustavi ili barem ublaži spomenute manifestacije lošeg stanja obitelji kod nas. U Hrvatskoj su prije svih drugih to shvatili svojim neposrednim zadatkom isusovci. Filozofsko-teološki Institut Družbe Isusove, visokoškolska ustanova za obrazovanje najmlađih članova Hrvatske isusovačke provincije, ustanovio je 1971. Obiteljski institut upravo s tom zadaćom. Četvrt stoljeća taj je Obiteljski institut održavao svake godine Obiteljske ljetne škole i gradivo rada na tim školama objavljivao u časopisu Instituta *Obnovljeni život*. Te su Obiteljske ljetne škole zacrtale odrednice osobita obiteljskog pastoralala i ponudile ga domovinskoj Crkvi, i to ističući kršćansko shvaćanje obitelji, njezine suvremene teškoće, temelje obiteljskog pastoralala, njegov sadržaj i samu obitelj kao njegova osobit čimbenik.

1. Kršćansko shvaćanje obitelji

Obiteljski institut pri Filozofsko-teološkom Institutu Družbe Isusove u Zagrebu priredio je od 21. do 25. kolovoza 1972. prvu u

nizu Obiteljsku ljetnu školu, koja je trebala biti sažetak rada tog Instituta u školskoj godini 1971./1972.¹ Izlaganja koja su održana tom prilikom, objavljena u *Obnovljenom životu*, otkrivaju da je obiteljski pastoral u Poljskoj i Sloveniji već organiziran i da može služiti kao primjer u nastojanju oko izgradnje programa obiteljskog pastoralna u Crkvi među Hrvatima.² Prosudba zahtjevnosti programa tog pastoralna traži najprije poznavanje pristupa izgradnji takvog pastoralna kod nas. Početni je zahtjev za taj pothvat pregled svih nastojanja koja su već sada upravljena izgradnji takvog pastoralnog djelovanja,³ zatim sustavno poznavanje stanja hrvatske obitelji u predindustrijskom društvu i prva poznavanja promjena koje su nastale u industrijskom društvu. Ti su sadržaji već prisutni u predavanjima prve Obiteljske ljetne škole. Pružili su ih dva biskupa, Pavao Žanić i Tomislav Jablanović.

1.1. Svijest o izloženosti obitelji prijelomnim društvenim razdobljima

Biskup Pavao Žanić istaknuo je da na obnovi obitelji „ne bi morali raditi samo stručnjaci, nego svi koji osjećaju probleme obitelji i žele im pomoći“.⁴ Realno gledanje na stanje „današnjeg čovjeka i obitelji nije isto što i pesimizam, koji znači nepouzdanje u Providnost, depresiju, ali jednako tako nije dobro biti niti 'namješteni optimist' jer to bi značilo neozbiljno gledanje na stvarnost i prepustiti da se sve riješi dobro bez našeg angažmana.“⁵ Biskup Tomislav Jablanović u svom se izlaganju osvrnuo na one krajeve u kojima je na određen način još uvijek sačuvan duh starinskih brojnih patrijarhalnih katoličkih obitelji. Sačuvanost obitelji on povezuje sa stabilnošću i plodnošću konkretnih brakova. Ali jednako tako naglašava da je vrlo strog seksualni i bračni moral tih patrijarhalnih sredina često bio daleko od pravoga kršćanstva. Ukazujući na to da u sklopu

1 Usp. Vratite dostojanstvo seksualnosti, u: *Glas Koncila*, 11(1972.), 15.

2 Usp. Obiteljska ljetna škola, u: *Obnovljeni život*, 27, (1972.), 6, 538.

3 Usp. Obiteljska ljetna škola, u: *Obnovljeni život*, 28 (1973.), 6, 509.

4 Pavao ŽANIĆ, Obitelj – naš problem i naša nada, u: *Obnovljeni život*, 27 (1972.), 6, 583-592.

5 *Isto*, 583.

svih tih i takvih opažanja nema smisla idealizirati prošlost, upozorava kako je obitelj ipak postojala kao obitelj: stabilna i plodna.⁶

Naravno, kršćani trebaju poznavati biblijsku viziju ljubavi i braka koji prerasta u obitelj. Takvo poznavanje obitelji kršćanima razotkriva osobite vrijednosti obitelji. Stoga se Celestin Tomić osvrnuo na obitelj kao zemaljsku stvarnost, sakralizaciju seksualnosti na starom Istoku, na mitove i obrede, a zatim ju je predstavio riječima objave Staroga zavjeta gdje se otkriva spolnost i bračnu ljubav u Božjem naumu i ističu brak i obitelj kao zajednica ljubavi, ali i govori o drami obitelji i adekvatnoj proročkoj pouci. U Novom zavjetu pak nalazimo novu viziju braka i obitelji te veličanje te uzvišene tajne.⁷ Prema riječima autora, Biblija otkriva „realan optimizam prema seksualnosti i braku... Seksualnost uključuje dvije stvarnosti: plodnost i ljubav. I moraju se integrirati u bračnu zajednicu, u kojoj jedino ostvaruju svoj cilj i svoj puni smisao.“⁸

1.2. Eklezijalna važnost obitelji

Na dostojanstvu kršćanske obitelji i njezinu odnosu prema Crkvi utemeljena je misao da je samu Crkvu moguće obnoviti samo ako se obnovi obitelj. Bila je to temeljna misao četvrte teme "Obitelji – apostoli." S obzirom na to Crkva bi trebala biti kritička institucija svakog društva, njegova živa savjest. Ta kritička misija Crkve treba biti u službi oslobađanja čovjeka od svega što ga zarobljava i opterećuje. Svjesni toga, organizatori Škole željeli su da sudionici zajednički i odgovorno razmišljaju o budućnosti i šansama kršćanskih obitelji. Predavanja održana na šestoj Obiteljskoj školi bavila su se budućnošću obitelji u različitim vidovima: dogmatskom, liturgijskom, pastoralnom, pedagoškom, medicinskom i sociološkom. U Novom zavjetu ženidba je uzdignuta na dostojanstvo sakramenta, dok ju Drugi vatikanski koncil naziva „kućnom Crkvom.“ Tako je ženidba postala jedan od temeljnih elemenata Crkve. Obitelj živi svoju crkvenost na način da Krist postaje njezino središte preko zajedničke molitve, preko liturgijskih slavlja u obitelji (krštenje, bole-

6 Usp. Tomislav JABLANOVIĆ, Naše sačuvane obitelji, u: *Obnovljeni život*, 27 (1972.), 6, 593-600.

7 Usp. Celestin TOMIĆ, Biblijska vizija ljubavi i braka, u: *Obnovljeni život*, 27 (1972.), 6, 548-561.

8 *Isto*, 560.

sničko pomazanje, ispovijed) i preko liturgije opće Crkve zajedno s drugim kršćanima.⁹

2. Teškoće suvremene obitelji

Potrebno je jasno reći da je gradivo Obiteljskih ljetnih škola redovito objavljivao časopis *Obnovljeni život*, a u povodu 50. godine izlaženja časopisa *Obnovljeni život* prikupljene su studije i članci¹⁰ koji su izloženi na prethodnoj Obiteljskoj školi i objavljeni pod naslovom "Život u obitelji za Godinu obitelji" s ciljem da bude „poklon obiteljima i pastoralnim djelatnicima od redakcije časopisa *Obnovljeni život* o pedesetoj obljetnici njegova izlaženja“.¹¹ Valja upozoriti na izvještaj o 50 godina izlaženja tog časopisa u kojemu je u okviru prigodnog povijesnog osvrtu naglašena njegova zauzetost za objavljivanje priloga o obiteljskom pastoralu.

2.1. „*Obnovljeni život*“ u službi obiteljskog pastoralna

Ističe se da se časopis pojavio u poratnom ozračju Prvog svjetskog rata, u vrijeme „dekristijanizacije golemog dijela naše inteligencije, prodiranja nekršćanskog i poganskog mišljenja i življenja u široke narodne slojeve. Svojim sadržajem zalagao se za zdrav kršćanski nauk te nastojao pomoći čitateljstvu da očuva i produbi svoje kršćanstvo. Obrađivanom tematikom časopis je nastojao i nastoji uspostaviti dijalog teologije s konkretnim idejama i problemima današnjice: od problema obitelji, odgoja mladih, preko povijesnih tema, traganja za etičkim stavovima unutar novonastalih problema današnjice, susreta teologije s modernim antropološkim znanostima (posebice s pedagogijom, psihologijom, medicinom i sociologijom), pokušaja vrednovanja filozofijskih sustava pa sve do ekonomskog zbližavanja u smislu razumijevanja među ljudima i narodima.“¹² Među spomenutim idejama istaknuto mjesto pripada nizu tema o obitelji, a posebno onima koje su izrečene na Obiteljskim ljetnim

9 Više o ovim temama vidi u: Franjo PŠENIČNJAK, Teologija bračne vjernosti; Anton BENVIN, Liturgija novih obitelji u: *Obnovljeni život*, 31(1976.), 6, 487-516.

10 Usp. Ivan KOPREK (ur.), *Život o obitelji za Godinu obitelji*, TIPOTISAK, Zagreb, 1994.

11 *Isto*, 13.

12 *Isto*, 9.

školama, održanim pod okriljem Filozofsko-teološkog Instituta hrvatskih isusovaca u Zagrebu. Obitelj je postala svakim danom sve više ugrožena. Razara ju tempo života. Još je „donedavno obitelj bila mirna zavjetrina; danas ona više ne izgleda kao tihi, miran i topao kutić, oaza mira i blaženstava, gdje bi čovjek koji je cijeli dan proveo u brojevima i strojevima, nalazio sebe, svoju osobu, svoju istinsku sreću. Čovjek današnjice sumnja u istinske vrednote obitelji, u religiozne temelje na kojima počiva istinska obiteljska sreća, podcjenjuje veličinu i ljepotu očinstva i majčinstva. Danas se ističe osobna sloboda u ljubavi, olako se kidaju bračne veze koje se smatraju okovima tamne prošlosti, a djeca se smatraju nesnosnim teretom, smetnjom ljubavnih avantura i zaprekom porastu standarda. Doista, obitelj je razorena kada njezine članove više ne povezuje duh ljubavi i zajedništva.“¹³ Stoga je potrebno obitelji vratiti ulogu ublažitelja društvenih potresa, ona bi trebala biti „dom u kojemu izmučen čovjek nalazi utočište, jedna čvrsta točka u svijetu koji se sve brže kreće. No, obitelj će od svih svojih funkcija i u budućnosti najviše zadržati odgojno-moralnu funkciju.“¹⁴

2.2. Obitelj u industrijskom društvu

O obitelji kao društvenoj instituciji koja ima svoje vlastite funkcije koje su djelomično ugrožene u suvremenom društvu govori mladi isusovac sociološke izobrazbe Ljudevit Plačko u svom članku „Promjene u obiteljskim funkcijama“.¹⁵ Najvažnije funkcije u društvu koje daju unutrašnje opravdanje za postojanje obitelji jesu: reproduktivna, odgojna, funkcija društvenog položaja, ekonomska te funkcija slobodnog vremena. Gubi li današnja obitelj sve više svoju ulogu u spomenutim društvenim funkcijama? – pitanje je koje autor postavlja kao polazište svoga izlaganja. Gubitak funkcija današnje obitelji „je glavni razlog onih koji govore o krizi braka kao društvene institucije i onda o krizi obitelji uopće“.¹⁶

13 *Isto*, 10.

14 *Isto*, 13.

15 Usp. Ljudevit PLAČKO, Promjene u obiteljskim funkcijama, u: *Obnovljeni život*, 27(1972.), 6, 562-570.

16 *Isto*, 562.

O promjenama društva koje neminovno utječu na promjene strukture i funkcije braka i obitelji govorio je i Tonči Trstenjak. Kriza modernog društva „zapravo je kriza vjere u napredak, koji je donio mnoge blagodati, ali u isto vrijeme postao čovjeku izvor straha. Zauzimanje za druge unutar i izvan obitelji te disciplina u trošenju neke su od važnih alternativa današnjeg načina života.“¹⁷ Naravno, društvene promjene traže od suvremene obitelji i promjene u njezinu religioznom oblikovanju.¹⁸

2.3. Pokoncilaska vizija obitelji

Deseta Obiteljska ljetna škola uslijedila je poslije biskupske sinode u Rimu 1980. temom „Obitelj u suvremenom svijetu“.¹⁹ O toj sinodalnoj temi vodila je računa i Obiteljska škola 1981. godine.²⁰ Mostarski biskup Pavao Žanić u svom je predavanju „prikazao rad Biskupske sinode, koja je prošle jeseni raspravljala o zadacima kršćanske obitelji u suvremenom svijetu.“²¹ Autor članka „Sakrament

17 Tonči TRSTENJAK, Obitelj u industrijaliziranoj kulturi: problemi, funkcije, razvoj, u: *Obnovljeni život*, 33 (1978.), 6, 503.

18 U gradivu pete *Obiteljske ljetne škole* objavljene su tri studije Slavka Pavina. U prvim dvjema upozorava na pogrešne stavove u duhovnosti obitelji. Pavinova studija „Specifičnosti obiteljske duhovnosti“ počinje opisom aktualne situacije u kojoj se mnogo piše o dostojanstvu kršćanskoga braka, o problemima bračnog i obiteljskog života, ali s druge strane materijalističko shvaćanje života, a još više materijalistička praksa, osiromašuje i razara i pojedinca i zajednice, u prvom redu osnovnu zajednicu ljudskoga društva: obitelj. Prema riječima autora, nema autonomne duhovnosti, takve koja ne vodi računa o drugim ljudima i želi biti neovisna o drugim ljudskim bićima, već smo svi na neki način upućeni jedni na druge, a na poseban je način kršćanski brak primjer te upućenosti, jer nitko sam ne propada i nitko se sam ne spašava. Kao što postoji razlika između pojma brak i obitelj, tako treba razlikovati i obiteljsku i bračnu duhovnost jer „obiteljska duhovnost nije bračna, ali pretpostavlja bračnu duhovnost i na njoj se izgrađuje. Bračna duhovnost ide za tim da bračni par svoju naravnu vezu gleda u nadnaravnom svjetlu... dok obiteljska duhovnost jest komunikacija duhovnih dobara između djece i roditelja.“ Slavko PAVIN, Specifičnosti obiteljske duhovnosti, u: *Obnovljeni život*, 31 (1976.), 6, 522. Isti autor u svom sljedećem članku „Je li moguće danas moliti?“ govori o krizi molitve i o nestanku formalne molitve te o tome kako ljudi instinktivno osjećaju da je teško moliti i zato nastoje pronaći uzroke tih teškoća. Mnogi pokušavaju dokazati da je molitva nemoguća ili da, jednostavno, nije potrebna. Razlozi su za takvo stanje dvostruki. Prvi je u prevelikoj zauzetosti današnjega čovjeka, u njegovu mehaniziranom načinu života, po kome čovjek više sliči na stroj nego na razumno biće koje misli i odlučuje prema određenim načelima, dok je drugi uzrok u tvrdnji da se Bog može naći isključivo u čovjeku, u svijetu u konkretnoj stvarnosti. Usp. Slavko PAVIN, Je li moguće danas moliti?, u: *Obnovljeni život*, 31 (1976.), 6, 527.

19 Deveta Obiteljska ljetna škola održana je 1980., ali materijali i predavanja s te škole nisu objavljena u *Obnovljenom životu*.

20 Usp. JURČIĆ, Obitelj u suvremenom svijetu, u: *Glas Koncila*, 18 (1981.), 4.

21 *Isto*.

ženidbe u perspektivi poziva“ Franjo Pšeničnjak govorio je o sociološkoj i psihološkoj stvarnosti braka i obitelji. Dok je Jure Bosančić prikazao „problem naših načina međusobnog priopćivanja (komuniciranja), koje još otežavamo svojim strahovima i kompleksima pa se prečesto slabo sporazumijevamo i tako sami sebi sprečavamo istinski susret s drugim.“²² Ivan Fuček prikazao je koncilsku i postkoncilsku misao o bračnoj ljubavi. Ideal „zajednice ljubavi u svom moralnom djelovanju iskrasnio je pred nama kristalno jasan, ali isto tako bila je jasno prikazana briga Crkve za sve parove koji ne žele stati na putu prema idealu iako vide da su daleko od njega.“²³

O tome kako o humanizaciji ili dehumanizaciji obitelji ovise i moderna kretanja suvremenoga društva progovara Tonči Trstenjak u članku „Obitelj u industrijaliziranoj kulturi: problemi, funkcije, razvoj“.²⁴ U svom se izlaganju ograničava na suvremenu urbanu obitelj, koja je tipična za sjeverozapadni dio Hrvatske. Promatra socio-kulturnu situaciju u kojoj se nalazi obitelj, elemente koji su izazvali određene probleme u njoj, zaustavljajući se na modernim funkcijama pokušava vidjeti budući razvoj same obitelji. Bez obzira na moderna kretanja za Crkvu, „kako je to naglašeno i u dokumentima Drugoga vatikanskog sabora, obitelj je princip i temelj ljudskog društva.“²⁵ I svi oni koji „na pijedestal stavljaju individuum ili pak zajednicu ljudi zaboravljaju da svaki individuum raste i živi u nekoj obitelji. I zato se Crkva bori za zaštitu i poboljšanje uvjeta obitelji i na taj način se zapravo zauzima za individua koji u njoj raste, živi i umire.“²⁶ Stoga je nemoguće shvatiti mjesto i ulogu suvremene obitelji ako se ne pokažu glavne karakteristike te obitelji uspoređujući ih pritom s onim stanjem u kome se obitelj nalazila prije sadašnje evolucije. Nakon detaljne analize i usporedbe sa stanjem u nekim zapadnim zemljama zaključuje da „naša društvena i kulturna situacija sigurno nije identična onoj najrazvijenijih zemalja. Ipak, stalna tendencija industrijalizacije i s tim u vezi fenomena urbanizacije koji stalno

22 *Isto.*

23 *Isto.*

24 Usp. Tonči TRSTENJAK, Obitelj u industrijaliziranoj kulturi: problemi, funkcije, razvoj, u: *Obnovljeni život*, 33 (1978.), 6, 503-530.

25 *Isto*, 505.

26 *Isto.*

raste te porast utjecaja masovnih medija sve više ubrzavaju proces raspadanja ruralnih i patrijarhalnih društvenih, kulturnih i obiteljskih struktura. Zato je na mjestu nastojanje da se i kod nas predvide pravci razvoja suvremene obitelji našeg podneblja na temelju studija i iskustava onih sredina koje su mnogo više napredovale na razvojnim stazama kulture i društva.²⁷

Unutar jednog obiteljskog ciklusa može doći i do određeni poremećaja, govorio je 1983. godine na dvanaestoj Obiteljskoj ljetnoj školi Mihály Szentmártoni. Jedan je takav i poremećaj roditeljstva, bilo da se radi o poremećaju majčinstva ili poremećaju očinstva. Kada se govori o „nutarnjoj dinamici braka, potrebno je razlikovati dva pojma, odnosno dva stanja: (osobno) zadovoljstvo s brakom i nutarnju stabilnost samog braka. To su dvije sasvim različite stvari. Kao prva posljedica tog razlikovanja slijedi da ne stoji kako se rastaju svi oni koji žive u lošem braku; ni obrnuto, da žive u dobrom braku svi oni koji se nisu rastavili.“²⁸ Iz ovoga se mogu uočiti različitosti s obzirom na dva stanja: zadovoljstvo brakom i stabilnost braka, pa imamo: dobar i stabilan brak; loš, ali stabilan brak; dobar, ali nestabilan brak; loš i nestabilan brak. Kada se radi o rastavama, autor ističe kako „rastava ne zauzima isto mjesto u našim predodžbama o braku, a kako to stvarnost neminovno pokazuje. Rastava je, naime, prisutna u svakom braku. Bar kao mogućnost... Činjenice, međutim, tvrdoglavo svjedoče da gotovo polovica sklopljenih brakova završava rastavom.“²⁹

3. Temelji obiteljskog pastoralala

Obiteljski pastoral utemeljen je na visokoj vrijednosti obitelji i na samom kršćanskom pozivu. Obitelji koje su utvrđene u tim istinama sposobne su sudjelovati u obiteljskom pastoralu i prihvatiti ga.

3.1. Duhovnost kršćanske obitelji

Peta je Obiteljska ljetna škola stoga 1976. svoj program upravlila tim temeljima obiteljskog pastoralala pa se posvećuje temama

²⁷ *Isto*, 530.

²⁸ Mihály SZENTMARTONI, Tipične teškoće bračne zajednice, u: *Obnovljeni život*, 38 (1983.), 6, 555.

²⁹ *Isto*, 556.

koje su usmjerene prema izgradnji obiteljske duhovnosti. U uvodu te Škole 1976. stoji kako se već dugo osjećala potreba „da se više osvijetli život obitelji u Bogu, izvjesna zakonitost po kojoj se taj život postiže i čuva, određena međuovisnost bračnih parova međusobno i njih oboje prema djeci u odnosu prema tom nadnaravnom životu.“³⁰ Obitelj treba više vremena posvetiti zajedničkom čitanju Biblije u obitelji i zajedničkoj obiteljskoj molitvi. U tom smislu više izlaganja posvećeno je Bibliji. Ljiljana Matković-Vlašić u svom članku „Biblijski izvori obiteljske duhovnosti“ polazi od činjenice kako ćemo često naići na mišljenje „da je obiteljska duhovnost samo zajednička molitva članova obitelji, pohađanje mise i primanje sakramenata, dakle da se ona ograničava na te neke vanjske pobožno-vjerske manifestacije kršćanskog života“.³¹ Takvo je shvaćanje, prema riječima autorice, jednostrano i nepotpuno jer „duhovnost koja ne bi uključivala cjelokupno čovjekovo ponašanje, njegove stavove i duboke unutrašnje pokretače svih akcija, ne bi bila duhovnost u pravom smislu... Prema tome, teže je reći što ne spada u obiteljsku duhovnost, nego što na nju spada, jer u krajnjoj liniji ona je sve.“³² Kršćanima je nemoguće bez Biblije u potpunosti shvatiti obiteljsku stvarnost koja je, prema Bibliji, „snažna i tajanstvena veza, koja se temelji na samoj čovjekovoj naravi... Upravo zato što su muž i žena iste naravi i što zajedno dijele sudbinu, oni su posve ravnopravni partneri. Stoga je važno isticati tu ravnopravnost, jer bez nje nema obiteljske duhovnosti.“³³ U temelju biblijske poruke stoji činjenica da se obiteljska zajednica treba otvoriti svijetu, a ne zatvoriti se u sebe. I ako bolje pogledamo „prave kršćanske obitelji, vidjet ćemo da one nisu nikada zatvorene u sebe, one su usmjerene prema drugima i velikodušno služe drugima.“³⁴ Kada je obitelj u skladu s evanđeoskom porukom, obitelj nije više samo privatna stvar pojedinca nego se ona uklapa u širu religioznu i društvenu zajednicu. A za obiteljsku duhovnost važno je biti svjestan upravo te činjenice.

30 Slavko PAVIN, Uvod u Obiteljsku ljetnu školu, u: *Obnovljeni život*, 31 (1976.), 6, 497.

31 Ljiljana MATKOVIĆ-VLAŠIĆ, Biblijski izvori obiteljske duhovnosti, u: *Obnovljeni život*, 31 (1976.), 6, 513.

32 *Isto*, 513.

33 *Isto*, 514.

34 *Isto*, 520.

Više o obiteljskoj duhovnosti, zasnovanoj na Bibliji, piše Slavko Pavin u prilogu "S Biblijom u ruci", ponavljajući misao da je „Sv. Pismo izvor svake prave duhovnosti. Ono nije privilegij samo za bibličare ili samo za osobe duhovnog staleža. Preko Sv. Pisma Bog govori svakome.“³⁵ Biblija u obitelji pravi je susret s Kristom i mogućnost da se čuje Božja poruka upućena svakom pojedincu. U deset pravila za čitanje Biblije kod kuće autor upućuje čitatelje kako treba jednostavno pročitati dio biblijskoga teksta, smjestiti ga u povijesni trenutak, otkriti njegovu poruku za današnje ljude, za naš narod ovdje i sada, za čovječanstvo, obitelj i samoga sebe. Pretposljednji članak razmatra pitanje svetosti, na koju su pozvani svi, kako oni u svećeničkom i redovničkom staležu tako i bračni drugovi u braku.³⁶ Marija Ancila Presečki, sestra uršulinka, pak govori o životu obitelji putem sakramenata.³⁷

3.2. Utjecaj suvremenih društvenih promjena na obitelj

Godine 1983. po dvanaesti put održana je Obiteljska ljetna škola s ciljem da se u različitim vidovima razmišlja o obitelji i njezinim problemima pod naslovom „Odgoj za ljubav“.³⁸ Predavanja Škole objavljena su u časopisu *Obnovljeni život*.³⁹ Poticaj za nju došao je s jedne strane zbog sve većeg broja „tragedija i brodoloma, osobnih i kolektivnih, koji se u krajnjoj analizi mogu svesti na promašene pokušaje da se ostvari ljubav.“⁴⁰ Dok je s druge strane, kao onaj pozitivni poticaj poslužila „poruka pobudnice *Obiteljska zajednica* pape Ivana Pavla II., da je prvotna i najsvetija zadaća obitelj odgojiti u ljubavi i za ljubav (br. 36).“⁴¹ Pozdravljajući sudionike dvanaeste Obiteljske ljetne škole Mihály Szentmártoni, direktor

35 Slavko PAVIN, S Biblijom u ruci, u: *Obnovljeni život*, 31 (1976.), 6, 543.

36 Usp. Rudolf BRAJČIĆ, Svetost, zadatak svih, u: *Obnovljeni život*, 31 (1976.), 6, 547-553.

37 Usp. Marija Ancila PRESEČKI OSU, Život obitelji kroz sakramente, u: *Obnovljeni život*, 31 (1976.), 6, 554-566.

38 Mihály SZENTMÁRTONI, Pozdrav sudionicima XII. obiteljske ljetne škole, u: *Obnovljeni život*, 37(1983.), 6, 453.

39 Usp. Mihály SZENTMÁRTONI, Neki kritički momenti u psihičkom razvoju; Vatroslav HALAMBÉK, Kršćanin – čovjek iz ljubavi za ljubav; Valentin MIKLOUŠEC, Destabilizacija suvremenog života i obitelji; Izidor JEDVAJ, Odgoj u vjeri za ljubav, u: *Obnovljeni život*, 38 (1983.), 6.

40 Mihály SZENTMÁRTONI, Pozdrav sudionicima XII. obiteljske ljetne škole, u: *Obnovljeni život*, 38 (1983.), 6, 453.

41 *Isto*.

Obiteljskog centra, na poseban način ističe „da se o ljubavi mnogo govori, pa i ona, kao svi pojmovi koji se previše i prelako upotrebljavaju, na kraju gubi istinsko značenje.“⁴² Ljubav treba odgajati. Ako u „obitelji ne vlada atmosfera ljubavi, svaka kasnija riječ o njoj može zvučati neuvjerljivo. Dijete ni kasnije, u pojedinim trenucima svojeg psihičkog razvoja, odnosno u pojedinim kritičnim situacijama svojega života, nije jednako osjetljivo za iskustvo ljubavi.“⁴³ Mihály Szentmártoni govori i o nekim kritičnim trenucima koji se događaju u psihičkom razvoju.⁴⁴ Ljubav je „trajna čovjekova potreba: ako i nismo toga svjesni, mi zapravo živimo od ljubavi – jer u onom času kada netko misli da ga više nitko ne voli, on počinja samoubojstvo.“⁴⁵ No treba uzeti u obzir da čovjek nije u svakoj životnoj fazi i u svakoj životnoj okolnosti jednako osjetljiv na ljubav, kao i to da roditeljski utjecaj ima svojih granica. Ili, drugim riječima: i nije tako lako „pokvariti“ dijete, potpuno promašiti nečiji odgoj. Psihologija je u biti optimistična: individualni razvoj ima svojih imanentnih, vlastitih zakonitosti koje mogu djelovati i onda kada vanjske okolnosti nisu idealne.⁴⁶

Trinaesta Obiteljska ljetna škola održana je 1984. godine pod naslovom „Božji plan s brakom i obitelji“. Ova je misao preuzeta iz pobudnice *Obiteljska zajednica* (br. 11), pape Ivana Pavla II. U *Obnovljenom životu* objavljeno je sedam članaka.⁴⁷ U pozdravu sudionicima Škole Szentmártoni ističe kako je ljudska „spoznaja ograničena. Stoga jednu te istu stvarnost kušamo rasvijetliti s ra-

42 *Isto*, 454.

43 *Isto*.

44 Mihály SZENTMÁRTONI, Neki kritički momenti u psihičkom razvoju, u: *Obnovljeni život*, 38 (1983.), 6, 455-464.

45 *Isto*.

46 Na ovakvoj spoznaji i sličnim spoznajama temelji se psihološki optimizam koji kaže da nisu roditelji krivi za svaki promašaj u životu nekog čovjeka. Međutim, postoje određeni odnosi roditelj – dijete koji mogu imati veće ili manje posljedice na pravilan razvoj djeteta, u tom slučaju obično se govori o četiri situacije: 1. kada su roditelji, a u prvom redu majka, idiferentni prema djetetu; 2. kada je dijete neželjeno, a samim time i nevoljeno i psihički odbačeno; 3. ako su roditelji previše zabrinuti za dijete pa ga uguše «ljubavlj»; 4. ili kada su roditelji previše popustljivi pa ga razmaže. Usp. *Isto*, 456.

47 Mihály SZENTMÁRTONI, Pozdrav sudionicima; Nikola STANKOVIĆ, Ljubav je naša sudbina; Celestin TOMIĆ, Brak Izraelaca i njihovih susjeda; Ante MARINOV, Obitelj – voditeljica Bogu; Mihály SZENTMARTONI, Problemi suvremene obitelji; Pero ARAČIĆ, Pastoral obitelji; Stjepan FRIDL, Obiteljska molitva – uvođenje u osobnu molitvu; Franjo kardinal KUHARIĆ, Ne prestajte moliti (usp. Rim 12,12), u: *Obnovljeni život*, 39 (1984.), 6.

zličitih vidika. Do osnovne istine o braku možemo doći razumskim putem. Antropologija ljubavi vodi nas, na kraju, do nadnaravne dimenzije ljubavnog odnosa između muškarca i žene. Međutim, pravu spoznaju o Stvoriteljevim namislima stječemo iz njegove objave.⁴⁸ Ali valja imati na umu i činjenicu da povijesna stvarnost u sebi nosi i onu drugu činjenicu „da kršćaninov brak i obitelj nisu uvijek raj na Zemlji“.⁴⁹ Cilj trinaeste Obiteljske ljetne škole bio je otvoreno i kritički progovoriti o nekim najčešćim problemima, tražeći istovremeno rješenje u svjetlu Božje objave.⁵⁰

Na pitanje što je ljubav i u čemu se sastoji bit ljubavi, odgovor traži autor Nikola Stanković u članku „Ljubav je naša sudbina“. Autor ističe da „Rahner ljubav ubraja u tri temeljna kršćanska egzistencijalna čina ili tri osnovne odrednice kršćanske egzistencije. To su vjera, nada i ljubav.“⁵¹ Iz iskustva nam je poznato da „nijedan čovjek ne može postati čovjek ako mu netko ne pritekne i ne kaže 'dobro je što jesi, dođi i budi, živi, ti sam sebi reci 'ja!'“⁵² Samo ljubav može čovjeka uvesti u ljudsko društvo. Nemoguće je da netko uđe u ljudsko društvo ako ga se ne pusti, „pa makar on i imao sve preduvjete za to da nam postane partner u dijalogu i ljubavi.“⁵³ Ljubav Božja temelj je svake ljubavi i slobode i zato „tko Božje darove i darove drugih ne pretvara u darove drugima, u njemu nema ni slobode ni ljubavi. Čuvajući svoj život već ga je izgubio.“⁵⁴ Iz toga slijedi da potpuna sebičnost vodi u totalnu nekomunikaciju, zatvorenost i, napokon, u smrt. Jednako tako, „što više nekoga volimo, moći će nam se on slobodnije iskazati, a što nam se slobodnije iskaže, moći ćemo ga bolje upoznati.“⁵⁵ Bilo bi sasvim pogrešno zaključiti da u ljubavi

48 Mihály SZENTMÁRTONI, Pozdrav sudionicima, u: *Obnovljeni život*, 39(1984.), 6, 437.

49 *Isto*, 438.

50 *Usp. Isto*.

51 Nikola STANKOVIĆ, Ljubav je naša sudbina, u: *Obnovljeni život*, 39 (1984.), 6, 440.

52 *Isto*, 441.

53 *Isto*, 442.

54 *Isto*, 443.

55 U drugome dijelu članka autor postavlja sljedeća pitanja: Je li ljubav takva usmjerenost na drugu osobu da čovjek potpuno nesebično i bez ikakva vlastita interesa voli drugoga ili drugu? Je li moguće da netko, očaran vrednotom drugoga, tako odgovori na taj izazov vrednote (a ljubav je također odgovor na vrednotu) da se potpuno izgubi za svoje interese i čitav se daje na službu drugome? Je li moguća nesebična ljubav pod svakim vidikom? Ima li uopće smisla govoriti o nesebičnoj ljubavi? Je li svaka ljubav u isto vrijeme i sebična? *Usp. Isto*, 443.

nema nikakvih problema i da se ljudi u braku i obitelji ne susreću s problemima.

O problemima u suvremenoj obitelji govori autor istoimenog članka Mihály Szentmártoni koji se dotiče i nekih problema obiteljskog života, koji se rjeđe spominju, iako su prisutni u gotovo svim obiteljima. On se osvrće na tri glavna problema: na odlazak mladih od kuće, na rodbinske odnose i na unutarobiteljsku dinamiku s posebnim osvrtom na sukob generacija.⁵⁶ Odvajanje mladih od roditelja je „temeljna etapa na putu prema psihološkoj samostalnosti. Stoga je ona nužna pojava. Međutim, odvajanje mladih i njihov odlazak iz roditeljske kuće može biti različit. Neki mladi napuštaju obitelj na vlastitu inicijativu, prije nego su roditelji spremni na to... Drugi se odvajaju postupno, progresivno, pošto su prije toga stvorili solidnu osnovicu za život drugdje. Ima i takvih koji kao da ne osjećaju potrebu za odlaskom nego nastave živjeti unutar obitelji kao već odrasli članovi te zajednice.“⁵⁷ Kad govori o unutarobiteljskoj (intra-familijarnoj) dinamici, onda autor na prvome mjestu spominje sukob izazvan između generacija. Uvijek je bilo i bit će generacijskih problema. Najčešće teme koje izazivaju raskorak među generacijama jesu politika, vlast, seksualno ponašanje i religija.⁵⁸

3.3. Psihološki zahtjevi u ostvarivanju obiteljskog zajedništva

Mihály Szentmártoni progovorio je i o tipičnim teškoćama bračne zajednice na četrnaestoj Obiteljskoj školi pitajući „može li se uopće govoriti o 'tipičnoj' teškoći braka? Ili je, kako je duhovito rekao Tolstoj, što se tiče sreće istina da smo svi jednaki: svatko je sretan na isti način, ali svatko je nesretan na svoj način. Svaka bračna zajednica je toliko individualna, toliko a – tipična, da je vrlo teško, ako je uopće moguće, pokušati ponuditi na tom području bili kakvu sistematizaciju.“⁵⁹ Sam članak autor je razdjelio na tri tematske jedinice: u prvome dijelu govori se o razvojnim fazama koje

56 Usp. Mihály SZENTMÁRTONI, Problemi suvremene obitelji, u: *Obnovljeni život*, 39 (1984.), 6, 468.

57 *Isto*.

58 Usp. *Isto*, 474.

59 Mihály SZENTMARTONI, Tipične teškoće bračne zajednice, u: *Obnovljeni život*, 38 (1983.), 6, 550.

prolazi većina brakova, odnosno obitelji, u drugome dijelu prikazana je unutarnja dinamika bračne krize, a u trećem su dana neka moguća rješenja. Brak je, dinamički gledajući, „niz razvojnih stadija koji zahtijevaju uvijek novu prilagodbu, tj. razjašnjenje nekih zadataka“.⁶⁰ Promatrajući jedan obiteljski ciklus, mogu se uočiti sljedeće prekretnice u obiteljskoj dinamici: prije ženidbe – faza nadanja i planiranja; ženidba – uređenje zajedničkog doma; prvo roditeljstvo – pretpostavlja promjene u životnom stilu; predškolsko dijete – zadaci izravne odgojne funkcije; školsko dijete – pomoć djetetu da se prilagodi formalnom odgoju; adolescent – uvođenje djeteta u svijet odraslih; zaposlenje sinova i kćeri – priprema za samostalan život; odlazak djece od kuće – povratak roditelja bračnoj zajednici i starost – poremećeno zdravlje, mirovina, unuci.⁶¹ Sve je to životna zbilja kršćanske obitelji i o njoj mora voditi brigu obiteljski pastoral.

4. Sadržaj programa pastoralala obitelji

4.1. Obitelj je „Crkva u malom“

Već u uvodu objavljenih dokumenata prve Obiteljske ljetne škole Josip Weissgerber, tadašnji predstojnik Obiteljskog instituta, ističe kako je jedina pametna perspektiva obiteljskog pastoralala odmah započeti s izgradnjom tkiva „obiteljski zdravog kršćanstva. Nije potrebno prognozirati spektakularne uspjehe ili preuveličavati nade... Obnovu obitelji moraju izvršiti same obitelji; trebalo bi početi strpljivo graditi novu Crkvu, doraslu sociološkim povijesnim zbivanjima.“⁶²

Pridružio mu se tada zagrebački nadbiskup Franjo Kuharić navodeći konkretne zadaće obiteljskoga pastoralala. On smatra potrebnim promišljanja o obitelji u svjetlu vjere Crkve, a u njih spadaju „načini i metode kako da se progovori suvremenom čovjeku o tom Božjem svjetlu, i tako pokuša, koliko je to moguće liječiti toga bolesnika, suvremenu obitelj.“⁶³ On smatra da bi jednako tako suvremenom čovjeku trebalo „uvijek tumačiti određene Božje misli i pojave:

60 *Isto*.

61 *Isto*, 556.

62 Josip WEISSGERBER, Obiteljska ljetna škola, u: *Obnovljeni život*, 28 (1973.), 6, 538.

63 Riječ nadbiskupa Franje Kuharića, u: *Obnovljeni život*, 28 (1973.), 6, 539.

što je ljubav, što je sloboda, jer to su dvije stvarnosti, dva velika sadržaja, koja tek ispravnim tumačenjem dobivaju svoju pravu sadržajnost... A mislim da bi trebalo naglasiti i dostojanstvo seksualnosti, jer ona je povezana s obiteljskim životom. Sa seksualnošću je nešto slično kao i sa svim energijama svijeta. Dok su one uokvirene u stanovitu zakonitost, dokle mogu veoma dobro služiti čovjeku. No kada te energije izađu iz te zakonitosti, uvijek su rušilačke, uvijek su smrtonosne. Tako i misterij seksualnosti može biti smrtonosan.⁶⁴ Dakle, poruka četvrte Obiteljske ljetne škole bila je vrijedan cilj obiteljskog pastoralara – glasi, naime: obitelj treba postati temelj obnove svijeta!

4.2. Ovisnost društva o obitelji

Tema sedme Obiteljske ljetne škole 1978. bila je „Humanizacija društva po obitelji.“⁶⁵ U uvodu te Škole Josip Weissgerber ističe kako je cilj u Školi govoriti samo o humanizaciji ljudskoga društva, i to putem obitelji.⁶⁶ To je i zbog toga što „Crkva neprestano gleda u čovjeka budućnosti, dovršenog, uspjelog čovjeka, i to kroz Krista Gospodina koji je 'oblik budućeg čovjeka' (Rim 5,14). Ona ujedno ne gleda na čovjeka kao na izolirano biće, nego na čitavo čovječanstvo kao zajednicu, kao na Kraljevstvo Božje, Božji puk, Crkvu i milosno Tijelo Kristovo.“⁶⁷ Temeljno pitanje postavljeno pred sudionike jest: „što je to u obitelji i u obiteljskom duhu tako božansko i dragocjeno da se po obitelji zbiva najvažnija preobrazba i priprava budućeg čovjeka i budućega uspjeloga čovječanstva, tj. humaniziranoga čovjeka kako ga je Bog zamislio?“⁶⁸ Isti autor u sljedećem članku opširnije govori o humanizaciji ljudskoga društva koja se, prije svega, događa ljubavlju, pa na taj način ona postaje amorizacijom koja ide prema Bogu. Jer u „obiteljskom misteriju ljubav se

64 *Isto*, 540.

65 Usp. Josip WEISSGERBER, Humanizacija društva po obitelji; Josip WEISSGERBER, Humanizacija – amorizacija; Tonči TRSTENJAK, Obitelj u industrijaliziranoj kulturi: problemi, funkcije, razvoj; Valentin MIKLOBUŠEC, Dehumanizacija obitelji nakon rasula obiteljske zadruge; Juraj GUSIĆ, Rad naših misionara na humanizaciji društva po obitelji; Stjepan TUMBAS, Ljubav ili socijalna pravda?, u: *Obnovljeni život*, 33 (1978.), 6.

66 Josip WEISSGERBER, Humanizacija društva po obitelji, u: *Obnovljeni život*, 33 (1978.), 6, 483.

67 *Isto*, 484.

68 *Isto*.

'humanizirala', postala je duševno-tjelesna, utjelovila se, a čovjek se ujedno amorizirao.⁶⁹ Kako bi potvrdio aktualnost teme, autor donosi podatak da je generalna skupština Vatikanskog komiteta za obitelj raspravljala o ovoj temi od 9. do 13. ožujka 1974. i donijela sljedeće zaključke: 1. Jedna je od uloga obitelji humaniziranje društva. 2. Sakrament ženidbe usmjerava obitelj na evangelizaciju. 3. Obitelj je sposobna obavljati odgojnu ulogu.⁷⁰ Vatikanski obiteljski komitet je 1973. istaknuo da je obitelj prauzor političkog pluralizma i supsidijarnosti. U obitelji se prihvaćaju s apsolutnom ljubavlju sve razlike generacija, darova, usmjerenosti i uloga.⁷¹

Na sedmoj Obiteljskoj ljetnoj školi jasno je postavljeno pitanje: „Kakva treba da bude naša obitelj da bi izvršila tu velebnu zadaću što ju je Bog namijenio obitelji? Što je u njoj tako dragocjeno da isijava Božje namjere za čitavo ljudsko društvo?“⁷² Govoreći o životu obitelji u suvremenom društvu, autor Valentin Miklobušec ističe kako se čovjek u životu „ne vodi isključivo prirođenim instinktom nego u prvom redu razumskom spoznajom, odnosno znanjem stečenim na temelju vlastitog i tuđeg iskustva.“⁷³ Prvi koji su pozvani prenijeti nam to znanje i iskustvo jesu naši roditelji ili netko tko ih zamjenjuje u toj ulozi. Takvo prenošenje „znanja, iskustva i uvjerenja sa starijih na mlađe s nakanom da ih mlađi usvoje, razviju i po njima žive zovemo tradicijom. Tradicija dakle nije puko ponavljanje poznatog nego stalan hod naprijed u svijetlu spoznatog.“⁷⁴ Ali moderno društvo ukazuje na činjenicu kako se život ne kreće nekom mirnom putanjom tradicije. Tako je urbanizirana industrijalizacija donijela pomake na proizvodno-potrošačkom, rodbinsko-socijalnom i kulturno-religioznom planu.⁷⁵ Na sliku moderne obitelji uveliko se utjecale i pojave kao što su: migracija sa sela u grad; mijenjanje boravka u gradu kao i odlazak iz domovine u tuđinu. Toj promjeni pridonio je i odlazak žene u javnost. Autor govori o razlozima ženina

69 Josip WEISSGERBER, Humanizacija – amorizacija, u: *Obnovljeni život*, 33 (1978.), 6, 496.

70 Usp. *Isto*, 497.

71 Usp. *Isto*.

72 Josip WEISSGERBER, Humanizacija društva po obitelji, u: *Obnovljeni život*, 33 (1978.), 6, 484.

73 Valentin MIKLOUŠEC, Destabilizacija suvremenog života i obitelji, u: *Obnovljeni život*, 33 (1978.), 6, 477.

74 *Isto*.

75 Usp. *Isto*, 478-482.

odlaska u javnost, o pozitivnosti i negativnosti ženina odlaska u javnost.⁷⁶

4.3. *Evangelizacija obitelji*

O ulozi kateheze i katehete u odgoju za ljubav govori autor Izidor Jedvaj u svom članku „Odgoj u vjeri za ljubav.“ On naglašava da se „današnja kateheza u mnogočemu razlikuje od kateheze prijašnjega vremena. Prijašnja kateheza bila je upravljena bitno na to da donosi objektivnu i valjanu vjeru koju tumači Crkva preko pape i biskupa, dakle bila je postavljena vertikalno. Današnja je kateheza i vertikalna i horizontalna (dijalektički postavljena). Napose je to naglašeno u katehezama prijelaznih pubertetskih godina, katehezama za mladež.“⁷⁷ U tom pogledu kateheza ne odgaja samo za vjersko znanje nego i za zrelu vjeru. Kateheza usmjerena mladima treba nastojati pokazati im „njihov život i probleme u svjetlu objave, da svoje probleme i svoj život shvate u svjetlu Kristove vesele vijesti i tako ga riješe.“⁷⁸ Bez obzira na dobro provođenje kateheze, rezultati neće biti zadovoljavajući ukoliko se ne uključe i roditelji, tako da dijete ono što čuje u katehezi, može potvrditi praksom u roditeljskom domu. Jasno je, „ako postoji raskorak između kateheze i života roditelja, dijete se gubi... Kateheza ne smije ostati samo teorija, već je dijete mora vidjeti i u praksi, a to će mu prije svih pokazati roditelji budući da je sa njima najjače povezano.“⁷⁹

O pastoralu obitelji u istoimenom članku govori autor Pero Aračić. On smatra da već zadani naslov trinaeste Obiteljske ljetne škole „Božji plan s brakom i obitelji“ opravdava slutnju „da se radi o brizi Crkve za obitelj, tj. o pastoralu obitelji koji čini sve o onome što crkveno djelovanje u svojim strukturama smatra važnim za uspješno ostvarivanje braka i obitelji. Također može dati naslutiti i misao o radu i brizi obitelji za obitelj u ovom području pastoralnog djelovanja, tj. o obitelji kao nosiocu (subjektu) tog specifičnog pastorala.“⁸⁰

76 Usp. *Isto*, 492-501.

77 Izidor JEDVAJ, *Odgoj u vjeri za ljubav*, u: *Obnovljeni život*, 33 (1978.), 6, 502.

78 *Isto*, 503.

79 *Isto*, 507.

80 Pero ARAČIĆ, *Pastoral obitelji*, u: *Obnovljeni život*, 39 (1984.), 6, 478.

Svakako, i obiteljska je molitva bitna komponenta vjerskog obiteljskog života. Stoga Stjepan Fridl u svom članku „Obiteljska molitva – uvođenje u osobnu molitvu“ govori upravo o toj temi. Polazeći od pretpostavke kako „pisati ili čitati o molitvi: govoriti, misliti i željeti molitvu – sve to još uvijek ne znači i moliti.“⁸¹ Nasuprot ovome, moliti znači „staviti se pred Boga potpuno praznih ruku i ostati u njegovoj blizini.“⁸² Osoba koja ima pravo iskustvo molitve, nalazi u njezinoj biti tri bitne značajke: vjeru u osobnog Boga, vjeru u stvarnu Božju prisutnost i povjerenje da Bog, koji nam je progovorio i još se uvijek objavljuje, sluša našu molitvu. „Takva molitva čini bračne drugove 'molitvenim parom' pred Bogom koji ih poziva da zauvijek i nerazdruživo dijele svoj život jedno za drugo. Tako se pripremaju da u susretu i dijalogu s Bogom grade 'domaće svetište Crkve' koje će karakterizirati njihov budući život.“⁸³ Roditelji će najbolje odgojiti djecu za molitvu vlastitim primjerom. U obiteljskoj molitvi nitko ne smije biti izuzet već svatko od članova obitelji mora sudjelovati na svoj način. Za molitvu možemo reći da je obiteljska ukoliko se: „1. u krugu obitelji čita Božja riječ i traži njezina izvornost i značenje; 2. prati stvarnost koja se živi u obitelji, izbjegavajući uobičajne postupke bez ikakva značenja; 3. isprepliće s obiteljskim odnosima i prenosi ih u dijalog s Bogom, u dijalog koji ujedinjuje roditelje i djecu kao braću pred jednim Ocem, pokazujući tako da ne postoji vjera za odrasle i vjera za djecu.“⁸⁴ Obiteljska molitva isto tako treba biti u funkciji postupnog uvođenja u osobnu molitvu djece. Pritom treba imati u vidu razvojnu dob djeteta. S obzirom na to autor govori o sljedećim fazama: rano djetinjstvo (0-3 god.), djetinjstvo (3-6 god.), kasno djetinjstvo (6-11 god.) i pubertet (11-14 god.). Ali odgajanje se ne smije poistovjetiti samo s izvanjskom aktivnošću: riječ, savjet, pouka, nego se traži i osobni susret s Bogom u molitvi.

81 Stjepan FRIDL, Obiteljska molitva – uvođenje u osobnu molitvu, u: *Obnovljeni život*, 39 (1984.), 6, 485.

82 *Isto*.

83 *Isto*, 487.

84 *Isto*, 488.

4.4. Obiteljski međuodnosi u pastoralu obitelji

Četrnaesta Obiteljska ljetna škola održana je 1985. pod naslovom „Mladi i obitelj“. Tema Škole na tragu je Godine mladih koju su proglasili Ujedinjeni narodi. Tijekom Škole bilo je održano šest predavanja koja su kasnije objavljena u časopisu *Obnovljeni život*.⁸⁵ Temi te Škole vrlo je bliska tema „Obitelj i njezine generacije“ kojoj se 1995. posvetila dvadeset četvrta Obiteljska ljetna škola. Obitelj kao zajednica osoba „prema svojoj definiciji ima najmanje dvije generacije: roditelje i djecu. Nezamisliva je obitelj bez treće generacije: bake i djedova iako rijetko žive pod istim krovom.“⁸⁶ Dakle, tema dvadeset četvrte Škole bila je zajedništvo tih generacija kao i njihov suživot sa svim ugodnim i neugodnim trenucima te njihovo međusobno prožimanje i utjecanje jednih na druge. Moderno je vrijeme vrijeme u kojemu „mlađa i starija generacija sve više žive kao dva odvojena svijeta, kao arhipelag i kontinent koji se ne dodiruju i gdje izgleda da ne dopuštaju utjecati jedan na drugoga. Komunikacija među njima je sve manja.“⁸⁷ Organizatori ističu da su uvjereni kako će ovo promišljanje na Školi biti „poticaj da bar na obiteljskoj razini bude većeg razumijevanja i uvažavanja, pa makar trebalo za to nešto mijenjati u našim razmišljanjima i ponašanjima.“⁸⁸ Govoreći o dinamikama koje vladaju među pojedinim članovima obitelji, sociolog Karlo Koračević polazi od činjenice da „većina autora govori o sukobu između mladih i starih odnosno roditelja i djece u obitelji.“⁸⁹

85 U pozdravnom govoru Mihály Szentmártoni (usp. Mihály SZENTMÁRTONI, Pozdrav sudionicima, u: *Obnovljeni život*, 40 (1985.), 6, 457), direktor Obiteljskog centra, uz ispriku mladima što se odrasli miješaju u njihov svijet svojom odrasлом logikom, ističe i to „da ovo nije Škola samo o mladima nego o svima onima koji žive zajedno s mladima, a to su prije svega njihovi roditelji i uža obitelj.“ Uz ovo postoji i osnovna psihološka istina „da se o nekim nutarnjim procesima i doživljajima ne može objektivno govoriti dok se oni zbivaju, odnosno dok se čovjek nalazi u njima. To vrijedi i za iskustvo mladosti.“ Stoga odrasli često objektivnije razmišljaju o svijetu mladih negoli mladi koji se nalaze u tim burnim godinama. Škola je imala zadatak „rasvijetliti problem i svijet mladih s najrazličitijih vidika: teološkog, psihološkog, sociološkog, pedagoškog, vjerničkog, praktičnog.“ *Isto*.

86 Jure BOSANČIĆ, Pozdrav sudionicima, u: *Obnovljeni život*, 50 (1995.), 6, 555.

87 *Isto*.

88 *Isto*, 556.

89 Čest su uzrok sukoba između roditelja i djece ciljevi i očekivanja roditelja s obzirom na djecu. To se događa kada roditelji imaju čvrsta životna uvjerenja, načela i ljestvicu vrednota, ili kada su roditelji nezadovoljni onim što su u životu postigli i tada to nastoje nadoknaditi uspjehom djece, određujući im karijeru kojom će se i oni s njima uzdići na viši status u društvu. Konfliktne odnose u obitelji ublažuju ili pospješuju predodžbe koje djeca i roditelji imaju jedni o drugima. Zbog

Do sukoba dolazi onda kada pojedinac ili skupine, koje su nužno životno jedni na druge upućeni, imaju različite potrebe, interese ili vrijednosne sustave. Roditelj stoga često može učiniti više za svoju djecu kad nastoji razumjeti svoje dijete, nego pokušavajući ispraviti njegove mane.

O osamostaljivanju mladih u obitelji progovorio je Mijo Nikić. Upozorava da je čovjek „od samog časa začeca, a potom i rođenja, biće potpuno ovisno o drugima. Novorođenče ne bi moglo preživjeti bez roditeljske pomoći ili drugih osoba koje ga prihvaćaju, hrane, odgajaju i vole. Međutim, čim dijete malo naraste, ono želi biti samostalno. Svojim pitanjima traži teoretsko objašnjenje svijeta u kojem živi, a svojim ponašanjem želi u praksi iskusiti sve ono što mu padne na pamet. Drugim riječima, što više dijete raste, tjelesno, psihološki i duhovno, ono želi biti sve više samostalno. To je činjenica koju sam Bog poštuje, pa bi je također i roditelji trebali više uvažavati.“⁹⁰ Premda roditelji i djeca žive u istom svijetu, oni imaju različite poglede na taj svijet. Nažalost, roditelji nisu uvijek toga svjesni i zato dolazi do čestih nesporazuma. Među ostalim krizama koje proživljava mlada osoba nalaze se i vjerske krize. U mladenaštvu se vjerske sumnje raspliću na način da se osobna vjera ili utvrđuje ili se sasvim zanemaruje. Zato što se tiče metoda u vjerskom odgoju mladih trebalo bi ići pravcem koji omogućava „mladima pružiti vjeru personificiranu u osobi Isusa Krista; dati njihovu životu svjedočko značenje; otkriti im tajnu kršćanske ljubavi; pomoći im u postizanju njihove ljudske zrelosti.“⁹¹ Među mnogobrojnim načinima kako se može biti roditelj, autor izdvaja tri: roditelji pretežno autoritarni; roditelji pretežno nesigurni i roditelji koji su pretežito osobe povjerenja.

obrazovne nadmoći mladi su skloni podcjenjivati roditelje kao one koje je vrijeme pregazilo, koji jednostavno ne razumiju svijet oko sebe jer su „stari“, kako ih često nazivaju u razgovorima sa svojim vršnjacima. Usp. Karlo KORAČEVIĆ, Dinamika suživota mladih i starih u obitelji, u: *Obnovljeni život*, 50 (1995.), 6, 560-563.

90 Mijo NIKIĆ, Osamostaljivanje mladih u obitelji, u: *Obnovljeni život*, 50 (1995.), 6, 595.

91 *Isto*, 603.

5. Čimbenici obiteljskog pastoralala

Obiteljski pastoral upravljen je utvrđivanju identiteta kršćanske obitelji i on naglašava da je i sama obitelj subjekt pastoralala. To uči Josip Weissgerber očekujući od obitelji da humanizira suvremeno društvo,⁹² a Pero Aračić obitelj smatra subjektom evangelizacije pa tvrdi da obitelj i zajednica vjernika prožimaju jedna drugu. Svoje razmišljanje zaključuje žaljenjem „što je kod nas premalo laika, očeva i majki, koji su izravno uključeni u naviještanje djeci, mladima i obiteljima.“⁹³

5.1. Pastoralna zadaća obitelji

Na Obiteljskoj ljetnoj školi 1984. Aračić se ponovno vratio ideji da su roditelji značajni nositelji obiteljskoga pastoralala. Smatra da je sazrelo uvjerenje o odlučnom mjestu obitelji u crkvenom životu i da se i one trebaju biti više angažirane u pastoralu braka i obitelji.⁹⁴ U nastavku je riječ o ljubavi kao urođenom čovjekovom pozivu, kako pojedinca tako i obitelji. Obitelj je živa stvarnost u rastu i zbog toga treba imati u vidu da se rast događa iz središta, polagano i postupno u određeni etapama. S obzirom na sve to župna zajednica treba postati svjesna svoje odgovornosti koju ima prema obitelji. Zato treba „formirati kvalitetnu pripremu zaručnika za vjenčanje s pomoću tečajeva u kojima, osim svećenika, sudjeluju braćni drugovi, pedagozi, psiholozi i liječnici.“⁹⁵ Na takav bi se način „jasnije pokazivala slika Crkve i osjetila briga i podrška zajednice u korist mladih obitelji u početku njihova zajedničkog života.“⁹⁶ Aračić naglašava kako je potrebno voditi brigu i o formaciji djelatnika za obiteljski pastoral jer za ovo područje rada potrebno je biti formiran. Ne može se volonterski improvizirati jer se s jedne strane često radi o kompliciranim zbivanjima, a s druge strane radi se o odraslima, a ne djeci, gdje je potrebna druga metodologija u pristupu i radu.⁹⁷

92 Usp. Josip WEISSGERBER, Obiteljska ljetna škola, u: *Obnovljeni život*, 27 (1972.), 6, 538.

93 Pero ARACIĆ, Pastoral obitelji, u: *Obnovljeni život*, 39 (1984.), 6, 478.

94 Usp. *Isto*.

95 *Isto*, 482.

96 *Isto*.

97 Usp. *Isto*, 483.

Još je na Obiteljskoj ljetnoj školi 1976. postavljeno praktično pitanje: kako pronaći bračne parove za obiteljski apostolat i kako odgajati bračni par za taj posao? Bračni par mora sam željeti uključiti se u apostolat. Potrebno je održavati tečajeve za takve bračne parove kakvi su bili u Splitu, Krku, Rijeci, Zagrebu, Slavanskom Brodu i drugdje.⁹⁸

Šesnaesta Obiteljska ljetna škola bila je 1987., s izlaganjima pod općim naslovom „Obitelj u Crkvi.“ Polazište za ovu temu bila su pitanja o Crkvi, mjestu obitelji u našoj Crkvi te o radu Crkve za obitelj.⁹⁹ Krenulo se od pretpostavke kako su „obitelj i Crkva nerazdvojni pojmovi. Štoviše, nerazdvojive stvarnosti.“¹⁰⁰ Tako govori i Drugi vatikanski sabor „koji o obitelji govori s mnogo topline i naziva je 'obiteljskom Crkvom'.“¹⁰¹

5.2. Sposobnost i učinkovitost obiteljske terapije

Mihály Szentmártoni u svom članku „Pozitivna obiteljska terapija“ uzima kao polazište pretpostavku da bi bilo „previše jednostavno sve probleme, sve izvore nemira u braku i obitelji smještati izvan samoga obiteljskoga sustava. Naprotiv, određeni broj konflikata rađa se upravo unutar obitelji, iz nikad dovoljno dorečenog odnosa između muža i žene, odnosno osoba unutar obitelji.“¹⁰² S obzirom na to bračni parovi bi trebali biti svjesni činjenice da su oni na određen način terapeuti vlastite situacije, iako će problema uvijek biti i konflikte je gotovo nemoguće u potpunosti prevenirati. Jedan je od razloga zašto je to tako i taj što je život unutar obitelji jedan dinamičan, a ne statičan odnos. To znači „kako se koji član mijenja, raste, stari, tako stavlja nove zadatke pred obiteljsku ravnotežu.“¹⁰³ Sljedeći izvor konflikta mogu biti „različiti vrijednosni sustavi koje su muž i žena donijeli iz svojih prijašnjih obitelji, i to u najobičnijim stvarima i situacijama, kao što su: točnost, urednost, provođenje od-

98 Usp. Slavko PAVIN, Uvod u obiteljsku ljetnu školu, u: *Obnovljeni život*, 31 (1976.), 6, 497.

99 Usp. Mihály SZENTMÁRTONI, Pozdrav sudionicima, u: *Obnovljeni život*, 42 (1987.), 6, 465.

100 *Isto*, 465.

101 *Isto*, 465.

102 Mihály SZENTMÁRTONI, Pozitivna obiteljska terapija, u: *Obnovljeni život*, 41(1986.), 6, 482.

103 *Isto*.

mora, odgoj djece, vrijednost poslušnosti, način trošenja novaca.¹⁰⁴ U psihološkom radu postoje različiti pristupi i tehnike koje se primjenjuju u obiteljskoj i bračnoj terapiji. S obzirom na tehnike rada i teme što ih pojedine od njih smatraju najvažnijima možemo ih podijeliti na: psihoanalitičke, međugeneracijske, komunikacijske, strukturalne, bihevioralne. Autor u svom članku podrobnije obrađuje pozitivnu obiteljsku terapiju.¹⁰⁵

Govoreći o povjerenju i odgovornosti u odgoju, Mihály Szentmártoni u novom prilogu „Povjerenje i odgovornost u obitelji“ polazi od činjenice da se roditelji, odgojitelji i vjeroučitelji nerijetko „tuže na 'teško odgojivo' dijete. Ili se pak dogodi da začuđeno i zabrinuto stoje pred nekom neobjašnjivom promjenom u djetetovu ponašanju. Ne mogu shvatiti kako se do sada dobro, poslušno, drago dijete odjednom pretvorilo u maloga zmaja, ili obratno, dosada aktivno, živahno, raspoloženo dijete postalo upadno zatvoreno, šutljivo, bezvoljno?“¹⁰⁶ U završnom dijelu izlaganja autor postavlja pitanje: što bi se moralo promijeniti u religioznom odgoju kako se ne bi zakočila naravna otvorenost mladih prema nadnaravnome? Kada se radi o prenošenju vjere mladima, treba obratiti pozornost na to kako odgojitelj prenosi, posreduje djetetu i mladima trostruku sliku o sebi samome, o svijetu i o Bogu; roditelji bi trebali poštivati dostojanstvo svoga djeteta i pomoći u pravilnom formiranju njegove savjesti.¹⁰⁷

104 *Isto*.

105 Ona predviđa rad i samo s jednim partnerom. U tom slučaju (a i inače) osoba se potiče da napusti svoju ulogu pacijenta i da postane terapeut vlastite situacije. I to iz razloga što članovi obitelji, kao nosioci konflikta, obično nemaju potrebnu distancu, razmak za analizu vlastite situacije. Oni su poput čovjeka koji promatra neku sliku iz takve blizine da ju dotiče nosom: vidi samo taj mali detalj, ali ne zna kakvom kontekstu pripada. Kako bi pojedinac prepoznao širu pozadinu u kojoj je konflikt smješten, potrebno je promatranje partnerova ponašanja, nekritiziranje, vođenje dnevnika događaja, nepovjeravanje trećoj osobi koja nije stručnjak. Kada je riječ o širenju vidokruga, onda je potrebno ići za: proširenjem ciljeva i izmjenom uloga, dok se jačanje veze može postići psihoserumima, situacijom ohrabrenja i metodom paradoksalnog ohrabriranja. Nakon svih iznesenih metoda autor zaključuje riječima: „O tome što sve znači muž ženi i žena mužu već je mnogo toga rečeno: biblijski su stvoreni jedno za drugo, psihološki se dopunjavaju, moralno se potpomažu. Dodajmo tome jednu novu dimenziju: jedno drugome su terapeuti! Biti drugome terapeut u ovom kontekstu ne znači raspolagati velikim psihološkim teoretskim znanjem i prirođenim sposobnostima, nego novu orijentaciju, novi stav s obzirom na vlastiti položaj unutar obitelji, tj. ne osjećati se žrtvom, nego odgovornim graditeljem obiteljskog ugodaja, ravnoteže i obiteljskog mira.“ *Isto*, 486.

106 Mihály SZENTMÁRTONI, Povjerenje i odgovornost u odgoju, u: *Obnovljeni život*, 42 (1987.), 6, 469.

107 Usp. *Isto*, 479-480.

Autor članka „Obiteljska krepost – strpljiva ljubav“ Marin Srakić započinje svoje izlaganje konstatacijom kako je puno lakše „uočiti i prepoznati strpljivu ljubav konkretno negoli je apstraktno analizirati. Promatrati ljubav majke prema djetetu, prijatelja prema prijatelju, supruga prema supruzi mnogo je snažnije od bilo kakve rasprave.“¹⁰⁸ Ako se današnjem čovjeku „koji želi riješiti problem odmah, koji ne trpi suprotnosti, koji teži za ugodnostima, koji nema vremena za razmišljanje, predochi strpljivost u krivom svjetlu, tada će je on teško prihvatiti kao neku vrednotu, a pogotovo neće se truditi da je s vremenom razvija i stekne.“¹⁰⁹ Put i sredstva stjecanja strpljive ljubavi jesu sljedeća: cijeniti dobro kreposti strpljivosti, u njoj se vježbati, a valja ju i izmoliti, dok se u praksi može vidjeti da se „mnogi roditelji, kada ne uspiju u svojim planovima s djecom, povlače u rezignaciju, mire se sa sudbinom, i to čak nazivaju najvišom strpljivosti.“¹¹⁰ Valja postaviti i drugi cilj, tj. prihvatiti da djeca ne moraju postići ono što su oni o njima zamislili, nego ono što je Bog za njih zamislio, onda će ih strpljivo prihvatiti, čak se prema njihovim otporima neće postaviti rezignirano, nego vedro.¹¹¹

Tema devetnaeste Škole bila je „Uloga žene u obitelji i Crkvi.“ Predavanje Mihály Szentmártonija sveobuhvatno razlaže vlastitosti žene i majke i njezinu osobitu ulogu u odgoju djece.¹¹² Dvadeseta Obiteljska ljetna škola održana je 1991. na temu „Mjesto i uloga oca u obitelji,“ time se na neki način željelo zaokružiti susret devetnaeste Škole kada se govorilo o ženi i majci, ali i reći sve ono što očevi trebaju značiti svojoj obitelji, a do sada se nije o tome govorilo.¹¹³

108 Marin SRAKIĆ, Obiteljska krepost – strpljiva ljubav, u: *Obnovljeni život*, 44 (1989.), 6, 540.

109 U nastavku autor opisuje različita područja života na kojima je potrebna strpljiva ljubav: strpljivost s Bogom, strpljivost sa samim sobom, strpljivost s drugima. Strpljivost je nenadomjestiv stav roditelja i odgojitelja jer pojedinac na putu razvoja mora rasti i individualno i socijalno, a za to su mu potrebni drugi. U obitelji, „biti strpljiv s drugim znači prihvatiti ga u njegovoj različitosti, a ne svesti ga na ono što sam ja.“ *Isto*, 541-542.

110 *Isto*, 546.

111 *Isto*, 547.

112 Mihály SZENTMÁRTONI, Psihologija žene, u: *Obnovljeni život*, 45 (1990.), 6, 467-471.

113 Usp. Jure BOSANČIĆ, Pozdrav sudionicima, u: *Obnovljeni život*, 46 (1991.), 6, 547.

5.3. Vjerski odgoj u obitelji

Na dvadesetj Obiteljskoj ljetnoj školi isticano je da je obitelj „prva, prirodna i spontana škola djeteta, a roditelj prvi, najprirodniji i najdragocjeniji učitelj. Obitelj je škola u kojoj se na najprirodniji način proučava ljubav kroz iskustvo svakog pojedinog djeteta, razvijaju se osjećaji, bogati emocionalni život i oplemenjuju odnosi. Obitelj je mikro-kozmos u kojem dijete stječe prva iskustva, usvađa prve riječi, pravi prve korake, razvija umijeće komuniciranja i življenja.“¹¹⁴ Ovim činjenicama Marija Bratanić započinje svoje izlaganje o komunikaciji unutar obitelji. Komunikacija među pojedinim članovima obitelji sve više dobiva središnje mjesto kada se govori o međuobiteljskim odnosima. Kvaliteta komunikacije uvelike utječe na učinkovitost odgojnog djelovanja u obitelji, za razliku od „starog načina komuniciranja u kojem je bilo pravilo: nikada ne pokaži što osjećaš, novi način komuniciranja postavlja pravilo: Koristi svoje osjećaje ako želiš postići bolju povezanost s drugima.“¹¹⁵

„Uloga vjere u funkciji rasta mladih“ tema je kojom se bavi Mirko Nikolić. Kada mladi prestaju biti djeca, dolazi i do promjena u vjerskom životu. Počinju drugačije „misliti, osjećati i živjeti, pa stoga traže i drugačiji pristup Bogu. U nekih se to zbiva tiše i polaganije, a u drugih burnije i naglije.“¹¹⁶ To je nešto što je samo po sebi razumljivo da se događa jer bi, u protivnome, ostali na „djetinjoj vjери koja će onda uvijek biti u raskoraku s njihovim životom i nikada je neće pravo doživjeti.“¹¹⁷

114 Kada se govori o novom načinu komuniciranja, onda se navode sljedeća pravila: iskoristiti svoje osjećaje u komunikaciji; pratiti verbalnu i neverbalnu komunikaciju; slušaj, gledaj, osjećaj drugog. Budi s njim sto posto; budi empatičan; otkrij osjećaje, želje i potrebe drugoga; komuniciraj na sve tri razine: auditivno, vizualno, kinestetički; osvijesti: riječ izaziva različita značenja; poštuju sugovornika i njegov svjetonazor; koristi se neoptužujućim riječima i osobnim porukama; prevladaj neuspjele modele komunikacije iz prošlosti; jasno izrazi svoju misao, želju i potrebu; usmjeri pozornost na osjećaj, a ne na ponašanje; budi odgovoran za svoje osjećaje i u tome pomogni svom djetetu. Usp. Marija BRATANIĆ, Nova komunikacija u obitelji, u: *Obnovljeni život*, 47 (1992.), 6, 570.

115 *Isto*, 571.

116 Mirko NIKOLIĆ, Vjera u funkciji rasta mladih, u: *Obnovljeni život*, 47 (1992.), 6, 606.

117 Autor donosi nekoliko primjera kako mladi razmišljaju i govore: „Molitva? Nemam volje za molitvu. To ničemu ne služi: kad govorim, Bog mi ne odgovara. Ispovijed? Ne razumijem zašto moram svoje grijehе reći svećeniku da bi mi bili oprosteni. A opet toliko imam problema da se oprem napasti poslije ispovijedi kao i prije. Moral? Nemoguć je. Brani mi da živim bezbrižno, bez skrupula. Uostalom, ni kršćani nisu ništa bolji od drugih. Ideal? Da, ali što vjera ima s idealom? Oni koji ne

Zaključak

Bez Obiteljskih ljetnih škola naša bi postkoncilna kategorijalna bračna i obiteljska pastva bila vrlo siromašna. Te su Škole okupljale manji broj ljudi, ali je otisnuto raspravno gradivo tih škola došlo putem tiska u mnoge ruke, osobito hrvatskih katoličkih intelektualaca. Ovo djelovanje hrvatskih isusovaca zavrijedilo je daleko veću pozornost nego što ukazuje ovaj zapis o sustavnom radu Obiteljskih ljetnih škola. Hrvatska bi postkoncilna bračna i obiteljska pastva bila osjetno siromašnija nego što je uistinu bila da se to u to vrijeme nije dogodilo. S osobitim zadovoljstvom valja istaknuti da su te Škole izgradile temeljne odrednice obiteljskog pastoralna kod nas. U tom su se radu prije svega angažirali nastavnici Filozofsko-teološkog Instituta Družbe Isusove, osobito djelatni na Obiteljskom institutu, ustanovi te visoke škole. Početni posao obavili su isusovci Mato Jović i Pero Bulat. Valja naglasiti da su u radu Obiteljske ljetne škole našli mjesto i gradski župnici, npr. Franjo Jurak i Marko Majstorović. Voditelji Obiteljskih ljetnih škola pisali su i katehetsko-pastoralna djela u istome duhu. Aktivno su sudjelovali u radu Obiteljskih škola i mnogi kršćanski laici, svjesni da zahtjevnost rada traži njihovu zauzetost. Posebno valja naglasiti da nijedan oblik pastoralnog djelovanja nije doveo do tako skladnog suradničkog rada hrvatske i slovenske promicatelje obiteljskoga pastoralna kao rad Obiteljskih škola. Stoga je opravdano potkraj devetog desetljeća prošloga stoljeća iznio svoje uvjerenje jedan od povremenih suradnika Obiteljske ljetne škole: "da će već tradicionalna Obiteljska ljetna škola Obiteljskog centra Filozofsko – teološkog Instituta Družbe Isusove i ubuduće nastaviti tradiciju svoga djelovanja kao svojevrsni stožer i oslonac svima onima koji se zalažu za dobrobit obitelji te za skladan razvoj obiteljskog života i obiteljskih odnosa" (Božidar Ga-

vjeruju imaju isto tako ideale. Pričest? Kada se pričješćujem, ništa ne osjećam, rastresen sam i moram se prisiljavati da budem sabran i pažljiv. I to ničemu ne služi. Ništa nisam bolji poslije. Žrtva? To je upravo suprotno mojoj potrebi za životom, mome rastu. Žrtva je suprotna svemu onome što želim poslije raditi: zarađivati novac i isto tako time pridonositi da zemlja bude što udobnija za ljude. Sveta misa? Ne razumijem sve što se tu događa. Zato se dosađujem. Idem na misu jer se to od mene zahtijeva i očekuje. Kada bih bio slobodan, ne bih išao na misu. Osim toga, imam dojam da sam hipokrita. Napor? Uvijek se traži od mene da činim neki napor, svladavanje. Čemu onda služi milost ako trajno moram činiti napor? Plemenitost? To je značajka slabih. Plemenitošću se zove ono za što nedostaje ambicioznosti, mogućnosti i sredstava." *Isto.*

vazzi). Sve te razmjere pozitivnog utjecaja Ljetnih obiteljskih škola u organizaciji hrvatskih isusovaca valjalo bi sustavno istraživati na adekvatan način, da se dođe do ispravnog i dostatnog poznavanja ovog specifičnog apostolskog djela hrvatskih isusovaca. Rad hrvatskih isusovaca na oblikovanju obiteljskoga pastorala u Hrvatskoj, nema dvojbe, zavrijedio je puno poštovanje i zahvalnost i trajno služi na čast hrvatskim isusovcima jer su ga učinili u tom presudnom razdoblju hrvatske crkvene i društveno-političke povijesti. Oni su, naime, položili temelje suvremenom hrvatskom pastoralu obitelji.

FAMILY SUMMER-SCHOOL GUIDELINES FOR THE PASTORAL CARE OF FAMILIES

Summary

Philosophical-Theological Institute of the Society of Jesus, The higher education institution - Academy for education of the youngest members of the Croatian Jesuit Province, was established in 1971 by the Family Institute which has organized Family summer school for a quarter of the century and material and work of these schools almost always has been published in his magazine *Renewed Life*.

The work of Family summer schools can be identified and distinguished three periods: first since 1972. by 1980. year, followed by a second period from 1981. to 1989. year, and the third period runs since 1990. to 1996. In the first period one of the main topics is a term of better analysis of marriage and family by Croatians and acception and religious attitudes of the Second Vatican Council. The second period is the time of dealing with a family situation at that time, ninth decade of the twentieth century and the adoption of the documents from Magisterium of the church in that period. In the third period it is asked for more clarity on the relationship between children and parents, especially the educational role of parents according to their children in significantly changed socio-political circumstances of Christian life and action. The final effect of these summer schools is reflected in the sum of clarifications on whose basis has emerged a particular program of pastoral for families. His value is large.

Key words: Summer Family School, Family Institute, Philosophical-Theological Institute of the Society of Jesus, three periods.

